

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

Fecr Yayınları: 301

OSMANLI KIBRISI'NDA  
MÜSLİM-GAYRİMÜSLİM İLİŞKİLERİ

(17. ve 18. yy.)

Ümit GÜLER

Bu eser, “Osmanlı Kıbrısı'nda Müslüman-Zimmi İlişkileri ve İslâm Huku-  
ku Açısından Tahlili” (Yakın Doğu Üniversitesi Yayınları, Lefkoşa 2016)  
adlı, kitaplaştırılmış doktora tezimizin gözden geçirilmiş halidir.

© FCR YAYIN REKLAM BİLGİSAYAR SAN. ve TİC. LTD. ŞTİ.  
(Sertifika no: 13178)

Editör  
Bedri ASLAN

Mizanpaj ve Kapak  
FCR

Baskı ve Cilt  
SAGE Yayıncılık Rek. Mat. San. Tic. Ltd. Şti.  
Kazım Karabekir Cd. Uğurlu İş Merkezi No: 97/24  
Tel: 0 312. 341 00 02 İskitler/ANKARA  
(Sertifika no: 14721)

1. Baskı: Temmuz 2019

ISBN: 978-605-7570-38-3

FCR YAYIN REKLAM BİLGİSAYAR SANAYİ ve TİC. LTD. ŞTİ.  
Hacı Bayram Mah. Boyacılar Sk. No: 14/1 Ulus-Altındağ/ANKARA  
Tel: (0312) 310 08 60 (pbx) - Fax: (0312) 311 47 89  
Web: www.fcr.com.tr • e-mail: fcr@fcr.com.tr

# OSMANLI KIBRISI'NDA MÜSLİM-GAYRİMÜSLİM İLİŞKİLERİ

(17. ve 18. yy.)

Dr. Ümit GÜLER

Ankara 2019

## **Dr. Ümit GÜLER**

İlk, orta ve lise tahsilini KKTC’de tamamlayan Dr. Ümit GÜLER, Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi’nden 2008 yılında mezun oldu. Aynı üniversitenin Sosyal Bilimler Enstitüsü’nde 2010 yılında yüksek lisansını, 2015 yılında ise İslam hukuk tarihi ve sosyal tarih çerçevesinde disiplinlerarası bir çalışma olarak hazırlamış olduğu “17. ve 18. Yüzyıl Kıbrıs Şer’iyye Sicillerine Göre Müslüman-Zimmî İlişkileri ve İslam Hukuku Açısından Tahlili” adlı teziyle doktorasını tamamladı. 2007 yılında bir süre Kahire’de, 2009-2010 yılları arasında da Şam’da dil eğitimi alarak Suriye Eğitim Bakanlığı bünyesindeki Arapça Dil Eğitimi Enstitüsü’nden (Ma’hedu’t-Ta’lîmi’l-Luġati’l-‘Arabiyye) 2010 yılında mezun oldu ve bir süre Arapça mütercimliği faaliyetlerinde bulundu. 2012-2015 yılları arasında MEB’in İstanbul Çekmeköy’deki bir lisesinde DİKAB öğretmenliği yaptı. 2015 yılında doktora eğitimini tamamlamasını müteakiben Batman Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi İslam Tarihi Ana Bilim Dalı’nda öğretim üyeliğine atandı. Sosyal tarih ve İslam hukuk tarihi çerçevesinde disiplinlerarası araştırmalarda bulunan GÜLER, doktora sonrası çalışmalarını Osmanlı dönemi İslam sosyal tarihi üzerine yoğunlaştırmıştır. Arapça ve İngilizce bilmekte olup evli ve iki çocuk babasıdır.

## ÖN SÖZ

Tarih boyunca birçok medeniyete ev sahipliği yapmış olan Kıbrıs adası, içinde barındırdığı farklı etnik ve dinî unsurlarla var olagelmıştır. 1571 ve 1878 tarihleri arasındaki Osmanlı hâkimiyetinde Müslümanlar ve adada çoğunluğu oluşturan gayrimüslimler, 307 yıl boyunca beraber yaşamış; ticaret başta olmak üzere hayatın tabii seyri içerisinde birçok farklı sahada birbirleriyle temas halinde olmuşlardır. Osmanlı döneminde her ne kadar gayrimüslimler belli oranda hukukî özerkliğe sahip olsa da, Müslümanlar ve gayrimüslimler arasında meydana gelen hukukî meseleleri çözüme bağlamada şer‘î mahkemeler yegâne müracaat mercii olmuştur. Bu mahkemelerde tutulan kadı sicilleri, Osmanlı döneminde itinayla muhafaza edilmiş olup bugün tarih içerisinde meydana gelen Müslüman-zimmî ilişkilerinin gözlemlenebileceği en zengin ve güvenilir kaynakları oluşturmaktadır. Ayrıca mahkeme tarafından icra edilen İslâm hukuk pratiğinin teoriyle olan irtibatı da ancak bu kaynaklar vasıtasıyla ortaya çıkarılabilir. Konunun zikredilen bu öneminden hareketle 17. ve 18. yüzyıl Kıbrıs kadı sicilleri ışığında Müslüman-zimmî ilişkilerinin ortaya çıkarılmasını ve İslâm hukuku açısından tahlilini yapmayı amaçlayan bu çalışma, medenî hukuk sahasına giren şahıs, aile, miras, eşya ve borçlar hukukuna dair mahkeme kayıtlarına hasredilmiştir.

Çalışmada, Osmanlı Kıbrısı’ndaki söz konusu iki grup arasında meydana gelen ilişkilerin nitelik ve niceliğinin neler olduğu, vâki olan ihtilaflara kadıların ne tür çözümler ürettiği, bu esnada İslâm hukukunun tatbik edilip edilmediği ya da ne ölçüde tatbik edildiği sorularına cevap aranmıştır.

Giriş kısmında önem, kapsam, araştırma metodu ve kaynaklar açısından konu ele alındıktan sonra, ilgili dönem çerçevesinde Kıbrıs'ın genel durumu üzerinde durulmuştur.

Birinci bölümde ilk olarak Osmanlı'da şer'î mahkemeler konusu ele alınmış, daha sonra kadı sicilleri hakkında bilgi verilmiştir. Kıbrıs'a dair özel hususlar “Kıbrıs Şer'î Mahkemeleri” ve “Kıbrıs Kadı Sicilleri” başlıkları altında zikredilmiştir.

Çalışmanın ana kısmını ikinci ve üçüncü bölümler oluşturmaktadır. İkinci bölümde şahıs, aile ve miras hukukuna; üçüncü bölümde de eşya ve borçlar hukukuna dair Kıbrıs kadı sicillerinden elde edilen belgelerin tahlili yapılmıştır. Ayrıca her iki bölüm sonuna “Değerlendirme” başlığı eklenerek, bir bütün olarak konu ve belgeler nitelik ve nicelik açısından değerlendirilmeye çalışılmıştır.

Araştırma konusu, İslam hukukunun yanı sıra İslam tarihi açısından da ele alınmaya çalışılmış ve bu şekilde araştırmanın disiplinlerarası bir nitelik kazanması için gayret sarf edilmiştir. Dolayısıyla eser, İslâm-Osmanlı hukuk tatbikatına yönelik bir analiz çalışması olmakla birlikte, Osmanlı Kıbrısı'nın sosyal tarihine de ışık tutmaktadır.

Doktora tezi olarak hazırlanan bu çalışmanın meydana gelmesinde birçok İslam hukukçusu, İslam tarihçisi ve hukuk tarihçisinin katkısı bulunmaktadır. Öncelikle bu süreçte yardımlarını esirgemeyen danışman hocam Prof. Dr. Recep CİCİ'ye şükranlarımı sunarım. Rehberlik ve katkılarından dolayı Prof. Dr. M. Asım YEDİYILDIZ, Dr. Öğr. Üyesi M. Salih KUMAŞ ve Prof. Dr. M. Akif AYDIN'a, kısmen veya tamamen çalışmayı okuyup tashih ve önerilerde bulunan Dr. Öğr. Üyesi Âdem YIGIN, Dr. Öğr. Üyesi Mutlu GÜL, Doç. Dr. Abdurrahim KOZALI'ya ve tüm İSAM çalışanlarına teşekkürlerimi arz ederim.

Ümit GÜLER

## İÇİNDEKİLER

|                                                          |    |
|----------------------------------------------------------|----|
| ÖN SÖZ-----                                              | 5  |
| KISALTMALAR-----                                         | 11 |
| GİRİŞ-----                                               | 13 |
| I. KONUNUN ÖNEMİ VE KAPSAMI-----                         | 13 |
| II. ARAŞTIRMA METODU VE KAYNAKLAR-----                   | 17 |
| III. 17. VE 18. YÜZYILLARDA KIBRIS'IN GENEL DURUMU ----- | 20 |
| A. KIBRIS'IN TARİHİNE GENEL BİR BAKIŞ -----              | 20 |
| B. ADANIN SİYASÎ, SOSYAL VE İDARÎ DURUMU-----            | 24 |
| C. ADADAKİ MÜSLÜMAN VE ZİMMÎ NÜFUS-----                  | 28 |

### BİRİNCİ BÖLÜM

#### OSMANLI'DA ŞER'Î MAHKEMELER VE KADI SİCİLLERİ (17. VE 18. YÜZYILLAR)

|                                     |    |
|-------------------------------------|----|
| I. ŞER'Î MAHKEMELER-----            | 33 |
| A. ŞER'Î MAHKEMELER VE KADILIK----- | 33 |
| B. KADILARIN YARDIMCILARI-----      | 39 |
| 1. Müftü -----                      | 39 |
| 2. Nâib-----                        | 40 |
| 3. Şühüdü'l-Hâl -----               | 40 |
| 4. Kassâm -----                     | 41 |
| 5. Kâtip-----                       | 42 |
| 6. Muhzır-----                      | 42 |
| 7. Subaşı-----                      | 43 |
| 8. Çavuş -----                      | 44 |
| 9. Mübâşir-----                     | 44 |
| 10. Müşâvir -----                   | 45 |
| 11. Mahkeme Tercümanı -----         | 45 |
| C. KIBRIS ŞER'Î MAHKEMELERİ -----   | 46 |
| II. KADI SİCİLLERİ -----            | 52 |
| A. TANIMI VE MAHİYETİ -----         | 52 |
| B. MUHTEVASI -----                  | 55 |
| 1. İ'lâm -----                      | 55 |
| 2. Huccet -----                     | 56 |
| 3. Ma'rûz -----                     | 57 |
| 4. Mürâsele-----                    | 58 |
| 5. Emir ve Buyruldu -----           | 58 |
| C. KIBRIS KADI SİCİLLERİ -----      | 59 |

## İKİNCİ BÖLÜM

### ŞAHİS, AİLE VE MİRAS HUKUKUNA DAİR İLİŞKİLERİN ANALİZİ

|                                              |     |
|----------------------------------------------|-----|
| I. ŞAHİSLAR HUKUKU                           | 65  |
| A. VASÎ TAYİNİ                               | 66  |
| B. VASÎNİN TASARRUFU                         | 71  |
| II. AİLE HUKUKU                              | 76  |
| A. EVLENME AKDİ VE HUKUKÎ SONUÇLARI          | 78  |
| 1. Nikâh (Evlenme Akdi)                      | 78  |
| 2. Mehir                                     | 84  |
| 3. Nafaka                                    | 87  |
| 4. Kadının Kocasına Karşı Görevleri          | 92  |
| B. EVLİLİĞİN SONA ERMESİ VE HUKUKÎ SONUÇLARI | 93  |
| 1. Talâk                                     | 93  |
| 2. Muhâlea                                   | 96  |
| 3. Tefrik (Kazâi Boşanma)                    | 99  |
| 4. İddet                                     | 104 |
| 5. Hidâne                                    | 106 |
| III. MİRAS HUKUKU                            | 109 |
| A. VÂRİS                                     | 111 |
| B. TEREKE                                    | 114 |
| C. TEREKE ÜZERİNDEKİ HAKLAR                  | 116 |
| D. BEYTÜLMÂL                                 | 117 |
| IV. DEĞERLENDİRME                            | 120 |

## ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

### EŞYA VE BORÇLAR HUKUKUNA DAİR İLİŞKİLERİN ANALİZİ

|                                     |     |
|-------------------------------------|-----|
| I. EŞYA VE BORÇLAR HUKUKU           | 127 |
| A. EŞYA HUKUKU                      | 128 |
| 1. Su Alma Hakkı (Hakku's-Şirb)     | 128 |
| 2. Ön Alım Hakkı (Şüfa)             | 131 |
| 3. Rehin                            | 134 |
| 4. Vefâen Satış (Bey' bi'l-Vefâ)    | 136 |
| B. BORÇLAR HUKUKU                   | 138 |
| 1. Borcun Kaynakları                | 138 |
| a. Akid                             | 139 |
| (1) Akdin fesâdı                    | 140 |
| (2) Fuzûlinin akdi                  | 142 |
| (3) Akdin ikâle yoluyla sona ermesi | 144 |
| b. Haksız Fiiller                   | 146 |
| (1) Gasp                            | 146 |
| (2) İtlâf                           | 151 |
| c. Haksız İktisap                   | 154 |

|                                                                                                              |     |
|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----|
| 2. Borcun Hükümü-----                                                                                        | 160 |
| 3. Borçların Sona Ermesi-----                                                                                | 165 |
| a. İfâ -----                                                                                                 | 165 |
| b. İfâ yerine edim -----                                                                                     | 169 |
| c. İbrâ-----                                                                                                 | 170 |
| d. Zaman aşımı -----                                                                                         | 172 |
| 4. Akidler-----                                                                                              | 177 |
| a. Satım akdi (Bey')-----                                                                                    | 177 |
| (1) Kesin satış (Bey'ü'l-bât)-----                                                                           | 178 |
| (2) Mukâyada satışı (Bey'ü'l-mukâyada)-----                                                                  | 180 |
| (3) İrâdî şart (Ca 'lî şart) -----                                                                           | 182 |
| (4) Şart muhayyerliği (Hıyârü's-şart) -----                                                                  | 184 |
| (5) Ayıp muhayyerliği (Hıyârü'l-ayb) -----                                                                   | 186 |
| (6) Aldanma muhayyerliği (Hıyârü'l-gabn)-----                                                                | 188 |
| b. Hibe -----                                                                                                | 191 |
| c. Kira akdi (İcâre) -----                                                                                   | 193 |
| d. Karz akdi (Borç verme)-----                                                                               | 200 |
| e. Kefalet akdi -----                                                                                        | 202 |
| f. Sulh akdi -----                                                                                           | 205 |
| C. DEĞERLENDİRME -----                                                                                       | 209 |
| <b>SONUÇ</b> -----                                                                                           | 215 |
| <b>KAYNAKLAR</b> -----                                                                                       | 223 |
| <b>EKLER</b> -----                                                                                           | 235 |
| <b>EK 1: 17. VE 18. YÜZYIL KIBRIS KADI SİCİLLERİNDEN ELDE EDİ-</b><br><b>LEN İSTATİSTİKSEL VERİLER</b> ----- | 235 |
| <b>EK 2: ÖRNEK SİCİL METİNLERİ</b> -----                                                                     | 246 |